

Roma Mimarlığı: Dönem Ödevi Konuları- Transkript

3 Mart 2009 <<< geri

1. Bölüm. Dönem Ödevine Giriş: Gerekenler ve Kaynaklar [00:00:00]

Profesör Diana E.E. Kleiner: Herkese günaydın. Sınav hakkında bir sonraki derste konuşacağız. Kağıtların hepsi okundu, notlar verildi ama kağıtları bir sonraki derste dağıtacağım. İşlenen konuları çalışıp özümseme fırsatı bulduğunuz bu sınav sonrasının, dönem ödevi konusu seçmek için çok uygun bir zaman olduğunu düşünüyorum. Bugünkü dersimizi bu konuya, ödev konusu seçimine ayırdım. Dönem tatilinin hemen öncesinde bu konuya zaman ayırmamız da ayrıca iyi olacak, çünkü aranızdan bazı şanslı arkadaşlarınız tatilde Roma'ya gidiyor. Bazılarınız California'ya, belki Malibu yakınlarına gidecek ve Malibu'ya gideceklerin Herculaneum'da bulunan önemli bir Roma villasından esinlenilerek inşa edilen Getty Müzesi'ni ziyaret etme şansı olacak. Aslında tatilde yapacağınız tüm seyahatler size ödev konusunda ilham verebilir. Hangi şehre ya da küçük kasabaya giderseniz gidin, herhangi bir döneme ait size esin kaynağı olacak bir yapıyla karşılaşabilirsiniz; bu tip mimari deneyimlerden edineceğiniz ilhamı da küçümsemeyin. Etrafınızdaki yapılar konu seçiminde size bir fikir verebilir. Evet, bugün bu konudan konuşacağız.

Aynı zamanda, tatil dönüşü başlayacağımız konuya bir giriş yapmak üzere Roma İmparatorluğunun bazı büyüleyici kesimlerine de göz atmış olacağız. Gerçi bir dersimizi Hadrianus'a, Pantheon'a ve Hadrianus'un Tivoli'deki villasına ayıracağız; ardından bir derste de İtalya'daki bir koloniden, Roma'nın limanı Ostia'dan söz edeceğiz. Ama bahar derslerimizin geri kalanında Roma İmparatorluğu'nun diğer coğrafyalarını konu edeceğiz. Bu derslerde Kuzey Afrika'ya gideceğiz, Ürdün'e ve Ortadoğu'nun farklı bölgelerine gideceğiz. Fransa'ya, İspanya'ya gideceğiz. Yani baharı Roma İmparatorluğunun bazı, çok sıradışı yerlerine seyahat ederek geçireceğiz. Bugün, dönem ödevi konusuyla bağlantılı olarak, bunlardan bazılarını değineceğiz; sanırım bu da sizi, ikinci sömestride yapacağımız baş döndürücü yolculuk için biraz havaya sokacaktır.

Şimdi dersimizin geri kalanında size, üç ödev seçeneği hakkında fikir edinmeniz için harika yerler, anıtlar ve yerleşimler göstereceğim; umarım bunları ödev konunuz için birer olasılık olarak değerlendirirsiniz. Ve belirttiğim gibi, bu bize Roma İmparatorluğu'nun eyaletlerini tanımaya başlamak için de iyi bir fırsat sunacaktır. Doğal olarak, konu başlıklarının çoğu -- bir iki istisna dışında -- derslerde işlemeyeceğimiz konulardır. Bu size hem Roma dünyasının derslerde büyük olasılıkla konu etmeyeceğimiz kısımlarını tanıma hem de Roma yapıları hakkında genel olarak öğrendiklerinizi, daha önce görmediğiniz yapıları deşifre etmek için kullanma fırsatı verecektir.

Daha önce belirttiğim gibi, üç konu seçeneğiniz var; bunlardan ilki, diğer sanat tarihi ya da tarih derslerinde, hatta fen derslerinde hazırladığınız ödevlerdekine benzer, bu yalın ve net, belli bir konuya odaklanmış, okuma ağırlıklı bir seçenektir. Size hepsi için kaynakça vereceğim. Bu arada, kaynakçadaki hemen hemen tüm yayınlar, Sanat ve Mimarlık Kitaplığı'nda bu ders için ayrılmıştır. Böyle kalabalık bir sınıfta, doğal olarak bazılarınız aynı konuyu seçecektir. Erken davrananın kitabı alıp diğerlerinin kitapsız kalması gibi bir durum yaşansın istemem. Bu nedenle kitapları bu ders için ayırttım. Bunun da başka bazı sorunlar yaratacağını biliyorum; örneğin kitabı alıp evinize götüremezsiniz, paylaşmanız gerekir. Ama en azından kütüphaneye gittiğinizde kitap orada olacak. Bazı kitapların iki kopyası var. Erken davranıp kitabın ikinci, üçüncü kopyasını ödünç alabilirsiniz. Size tavsiyem tatilden önce bir iki kitap edinin, önümüzdeki birkaç günde bunu yapabilirsiniz.

Evet, araştırma ödevinin ilk konusu açık ve net bir konudur. Bir anıt hakkında okuyup, araştırma yapıyorsunuz. Anıtın kendine özgü özellikleri ve Roma mimarlığının gelişimi içindeki yeri konusunda bir fikir ediniyorsunuz. Tabii, böyle bir ödevde hem anıt hakkında okuyarak araştırarak edindiğiniz somut bilgilere hem de anıtın ana özelliği ya da anlamı ile ilgili kendinizin düşünüp ortaya koyduğu bir teze yer vermenizi bekliyorum. Bu tip bir ödevin büyük bir kısmı doğal olarak, anıtlarla ilgili okuduğunuz, anladığınız somut bilgiler olacaktır; ama siz bu sunumu kendi bazı tezlerinizi tartışmak için kullanabilirsiniz. Örneğin, artık Roma'yı çok iyi bildiğinize göre, dışardan bir yapı ya da yapı grubu seçerseniz, merkezde olanlarla çevrede olup bitenler arasındaki ilişkiyi; merkez çevre ilişkisini tartışabilirsiniz.

2. Bölüm. 1. Seçenek: Araştırma Ödevi ve Korinth [00:04:36]

Araştırma ödevi için size vereceğim ilk konu, Yunanistan'daki Korinth yerleşimi. Bu klasikçiler için iyi bir konu başlığı olabilir. Aranızda birkaç kişi olduğunu biliyorum. Burada Roma kültürü ve uygarlığı olduğu kadar Yunan kültürü de var. Yani geriye dönüp bir Yunan kentine bakmak isteyenler Korinth'i, Yunanlar tarafından kurulan ve geçmişi Arkaik Çağ kadar giden bu Yunan kentini seçebilir. Örneğin bu, Korinth'deki Arkaik tapınağın bir görüntüsü. Yani burası çok gelişmiş, sonradan Romalıların eline geçip Romalılaşan bir Yunan şehri. Yunanistan'da küçük bir Roma yaratmak üzere burada tipik Roma yapıları inşa etmişler. Ama bu yeni yapıların eski yapılarla nasıl harmanlandığını görmek çok ilginçtir.

Korinth'deki Arkaik tapınaktan başka, bir de Isthmus olarak bilinen yerden söz edelim. Hatırlayacaksınız, Iulius Caesar'dan ve onun inşa ettirdiği yapılardan konuşurken Iulius Caesar'ın Korinth Isthmus'da bir kanal yaptırdığını söylemiştik. Korinth'deki bu kanal hala görünür ve kullanılabilir durumda. Burada, perdenin solunda kanalın harika bir fotoğrafını görüyorsunuz. Bu aynı kanaldır; yani yapımına Iulius Caesar zamanında başlanan kanal. Bu, buradaki Roma katkıları konusunda size bir fikir vermektedir. Size bir başka örnek daha gösteriyorum. Korinth'de korunagelen çok sayıda Roma yapısı var. Bunun gibi bir konu seçerseniz; bir Roma şehrine, onu oluşturan tüm unsurlarıyla birlikte genel olarak bakabilir; şehir dokusunun nasıl oluştuğunu inceleyebilir ya da Korinth'den bir iki Roma yapısı seçip onlara odaklanabilirsiniz.

Burada size örnek olarak Korinth'deki Roma hamamını gösteriyorum. Burada ilginç olan - siz de bakınca hemen görmüşsünüzdür-- burada ilginç olan, yapı her ne kadar İtalya'daki Roma hamam örneklerine benziyorsa da, bu hamam, gördüğünüz gibi, tamamiyle kesme taşla inşa edilmiştir. Bu, betonun kullanıldığı hem Pompeii'de gördüğümüz Stabia veya Forum hamamları gibi, küçük hamamlardan hem de Titus Hamamı gibi geç dönem imparatorluk hamamlarından çok farklıdır. Burada taş kullanılmıştır. Neden taş kullanılmıştır? Çünkü mimaride taş kullanımı Yunanistan'da Arkaik Çağ'dan Klasik Çağ'a, oradan Helenistik Çağ'a kadar uzanan çok eski bir gelenektir. Bu coğrafyada mermer dahil bir çok taş çeşidi kolay ulaşılabilir bir malzemeydi ve buradaki mimarlar, ustalar taş işçiliği konusunda çok yetenekliydi. Onlar için inşaatlarda taş kullanmak son derece doğaldı. Burada, beton kubbelerin onları baştan çıkartmadığını ve mimarilerinde beton kullanmadıklarını görüyoruz. Beton, sadece bugün değil, gelecek derslerde de göreceğiniz gibi, gerçekten İtalya'ya özgü bir fenomendir. Roma eyaletlerinde beton çok ender olarak kullanılmıştır. Birçok yerde taş normal inşaat malzemesi olarak kabul edilmekteydi. Korinth'de de bunu görüyoruz. Yani burada inşaat malzemesi başlı başına önemli bir konudur. Ama örneğin, Korinth'deki hamamın planının neye benzediğini; bunun Pompeii'de gördüğümüz küçük hamamlarla ya da Titus zamanında yapılmış hamam gibi, büyük imparatorluk hamamlarına benzeyip benzemediğini sorgulayabilirsiniz. Burada ne tip malzemeler kullanıldığı, odaların nasıl düzenlendiği araştırabilir ya da erkekler bölümünün, kadınlar bölümünün durumu gibi, bu yapıyla ilgili sorulara yanıt arayabilirsiniz.

Yine imparatorluğun doğusundan bir başka örnek, antik dönemin Küçük Asya'sında, günümüz Türkiye'sinde; Türkiye'nin batı kıyısında bulunan Ephesos kentidir. Çok sıradışı bir yer. Bu yerleşimin de sadece tarihi, kültürel ve politik anlamda değil, mimari anlamda da çok uzun bir geçmişi vardır. Yunanistan'dakiler gibi, bu kent de Yunan Dönemi'nde kurulmuştur. Ephesos'un en ünlü tapınağı Artemis Tapınağı'ydı. Burada, bu sikke üzerinde Ephesos Artemis Tapınağı'nı görüyoruz. Burası tüm dünyaca sahiplenilen, Yunan ve Roma döneminde her yerden hacılarının geldiği bir tapınaktı. Burada sikke üzerinde Ephesos Artemis Tapınağı'nın nasıl bir yapı olduğunu görüyoruz.

Gördüğünüz gibi, ön cephesinde sekiz sütun var. Bunlar İon düzenindeydi, en azından bir dönem öyleymiş. Yapı birçok kez yeniden inşa edilmiş ve zaman içinde değişikliğe uğramıştır. Ama burada İon başlıklarını, alınlık bezemesini ve merkezdeki sütun aralığının, içerdeki Artemis kült heykelinin görünebilmesi için daha geniş tutulduğunu görüyoruz. Ama ne kült heykeli! Burada perdenin solunda heykelin kopyalarından birini görüyoruz. Bu heykelin tonlarca kopyası var. Bu onlardan biri, burada Artemis'in bu ünlü tapınağındaki kült heykelinin neye benzediğini görüyoruz. Gördüğünüz gibi, Ephesos Artemis çok uzun ömürlü olmuş. Daha sonraki dönemlerde de çeşitli biçimlerde kullanılmaya devam edilmiş. Burada, İtalya'da Tivoli'deki Hadrianus Villası'nın çok yakınındaki Villa d'Este'den bir fotoğraf görüyoruz. Burası Rönesans Dönemi'nde kullanılan ve birçok çeşmenin olduğu bir yer. Bu çeşmede de gördüğünüz gibi, Artemis'i; Ephesos Diana'sını kullanmışlar. Yani geç dönemlerde de çok çeşitli bağlamlarda karşımıza çıkıyor.

Ephesos'daki Roma şehrine gelince; şehir mükemmel durumda korunmuştur. Bugün Pompeii ve Herculaneum kadar iyi korunmuş Roma şehirlerinden biridir. Ama burada gördüğünüz gibi, Ephesos'daki bu iki yapı Pompeii veya Herculaneum'dakilerden çok farklıdır. Burası aslında mermerden bir şehirdir. Burası da, geleneksel mimari dilin; mermerin, Yunan mimarisinin sütunlarının, alınlıklarının, duvar ve çatılarının kullanıldığı Yunanistan, Anadolu kentlerinden biridir. Burada örnek olarak çok iyi durumda korunmuş olan Augustus Takı'nı görüyoruz. Bu yapı Ephesos'da kullanılan taş mimari konusunda size bir fikir verecektir.

Belki, daha da ilginç olanı burada sağda gördüğünüz Hadrianus Kült Binası ya da Tapınağı'dır. Bu Ephesos'da İmparator Hadrianus onuruna inşa edilmiş bir tapınaktır. Çok küçük bir tapınak; daha ziyade bir kült binasıdır. İlginç olan bunun da taş olmasıdır. Bunu Roma'daki, -- daha görmedik ama hepimizin zaten çok iyi bildiği -- Pantheon'la kıyaslayın. Pantheon Romalıların inşa ettiği en büyük yapılardan biri, hatta en büyük beton yapıdır. Onun büyük boyutuyla, beton mimarisiyle bunu kıyasladığınız zaman Hadrianus zamanının Roma'sı ile Ephesos arasındaki farkı daha iyi anlayabilirsiniz. Bunun çok küçük bir yapı olduğunu tekrarlayalım. Tümüyle taştan yapıldığını görüyorsunuz. Sütunları, duvar ayakları var. Çok fazla bezeme, hatta neredeyse mimari unsurları soyutlaştıran abartılı bir bezeme var.

Burada ayrıca, daha önce duvar resminde gördüğümüz ama gerçek mimaride hiç karşılaşmadığımız bir düzenleme görüyoruz. Alınlıkta ya da alınlığın bir kesiminde düz bir lento, ardından kemerli bir lento ve sonra tekrar düz bir lento görüyoruz. Her iki kenarda da alınlığın yükselmeye başladığını görüyoruz; ama bunlar tam değil. Burası kırılmış mı, yoksa burada kesik ya da kırma üçgen alınlık dediğimiz tip alınlık mı var, kesin olarak bilemiyoruz. Bana sorarsanız, burada kırma üçgen alınlık var. Yani burada kırma üçgen alınlıktan çıkan kemerli bir lento vardı. Bu düz ve kemerli lentolardan oluşan tasarım Hadrianus zamanında çok yaygındı; hatta aslında doğuya özgü olan bu özellik İtalya'da bile kullanıldı. Ama hatırlayacaksınız, bunu duvar resimlerinde, örneğin Cubiculum 16'da görmüştük. Şimdi de gerçek mimaride görüyoruz. Ama bunu imparatorluğun doğusunda, mimarların, sütun, alınlık, lento gibi geleneksel Yunan mimari

unsurlarını kullandıkları ve bunlarla çok farklı yapılar inşa ettikleri bir coğrafyada görüyoruz. Bunlar aynı dönemde Roma'da inşa edilenlerden çok farklıdır.

3. Bölüm. Ephesos'daki Celsus Kütüphanesi [00:15:21]

Ephesos konusunda çalışmak isterseniz; tabii, Hadrianus Tapınağı'nı çalışabilirsiniz; daha başka seçenekler de olabilir. Ama benim size şimdi önereceğim yapı, ilginç maceracı bir araştırma yapmanıza ve çok zengin içerikli bir çalışma hazırlamanıza olanak tanıyacak bir yapıdır. Bu yapı Ephesos Celsus Kütüphanesi'dir. Sizler öğrencisiniz ve zamanınızın çoğunu, umarım kütüphanelerde geçiyorsunuzdur. Bugünlerde birkaç adım atıp kütüphaneye gitmektense, internet üzerinden araştırma yapma eğilimi var. Ben bile bazen bu tuzağa düşüyorum. Ama bu çalışma için kütüphaneye gitmenizi öneririm. İnternette birçok ilginç şey bulabilirsiniz ama iyi bir ödevi ancak kütüphanede çeşitli kaynaklar okuyarak hazırlayabilirsiniz.

Ephesos Celsus Kütüphanesi, hem sizin kütüphanelere olan ilginiz nedeniyle hem de bu derslerde antik çağ kütüphanelerinden söz etme fırsatımız olmayacağı için iyi bir seçenek olabilir. Antik dünyanın en ünlü kütüphanesi elbette ki, İskenderiye (Alexandria) Kütüphanesi'ydi ve çağın diğer tüm kütüphaneleri için bir ölçüttü. Roma'da, İtalya'da ve tüm imparatorlukta Yunanca ve Latince eserler için çok sayıda kütüphane kurulmuştu. Kütüphaneler genellikle, Hadrianus Villası'nda göreceğimiz gibi, özel villalarda ya da gelecek ders sözünü edeceğimiz Traianus Forumu gibi forumlarda karşımıza çıkmaktadır. Ama bazen de Ephesos Celsus Kütüphanesi'nde olduğu gibi, şehre hizmet veren büyük kuruluşlardır. Adını, kütüphaneyi yaptırmış olan Celsus – C-e-l-s-u-s --- Celsus isimli kişiden alır. Tüm Ephesoslulara açık olan bu kütüphaneyi yaptıran hayırsever Celsus, karşılığında kütüphaneye adının verilmesini istemiş.

Burada, ikisi de Ward-Perkins'den alınmış olan planı ve iç mekanın restore edilmiş halini görüyoruz. Planda gördüğünüz gibi, dikdörtgen bir mekan, içinde bir niş, nişin içinde de sütunlar var. Ayrıca çevre duvarları boyunca da sütunlar var. Yapının ön cephesinde de bir merdiven olduğunu görüyorsunuz. Bu yeniden canlandırma çizimiyle yapının iç mekanı hakkında daha iyi bir fikir ediniyoruz. Burada nişin iki katlı olduğunu görebiliyoruz. Her iki katta da sütunlar var; nişin üstü de kasetli bir yarım kubbe tavan ile örtülmüş. Duvarlarda bir dizi kat var. Bu katlarda, içinde raf yerleri olan dikdörtgen gözler var. Hatırlayacaksınız, o dönemde kitap değil, rulo halinde saklanan elyazmaları vardı. Elyazmaları bu raflarda saklanıyordu. Bu dikdörtgen gözlerin her birinin ahşap kapakları vardı ve böylece elyazmaları kullanılmadıkları zamanlarda güvenli bir şekilde burada muhafaza edilebiliyordu. Burada ayrıca kasetli bir tavan ve düz bir çatı olduğunu görüyoruz.

Bu kütüphanenin çok ilginç ve aslında onu benzersiz kılan bir özelliği var. Celsus bu yapıyı sadece kamu yararına bir kütüphane olarak değil, aynı zamanda kendine mezar olarak da düşünmüştür. İnsanların mezarları konusunda çok ilginç kararlar verebildikleri konusunda konuşmuştuk; Celsus da kütüphanesine gömülmeye karar vermiş. Bu merkezi nişin altında gerçekten bir mezar odası olması kendisinin hakikaten kütüphanesine gömülmüş olduğunun bir kanıtıdır. Sonuç olarak, burası sadece bir kütüphane değil, aynı zamanda bir mezardı. Sanırım bu da bu yapıyı, özellikle ilginç bir ödev konusu haline getirir. Yapı yıkılmış ve 1970'lere kadar da parçaları etrafa dağılmış bir şekilde, yıkıntı halinde kalmış. Yakın bir geçmişte arkeologlar yerlerdeki tonlarca ve yüzlerce parçayla yapıyı yeniden ayağa kaldırmışlar ve bu işi yaparken de yapının sadece kendi orijinal mimari parçalarını kullanmışlar.

Bugün Ephesos'a giderseniz, işte böyle bir yapı görürsünüz. Çok sıradışı bir yapı. Gördüğünüz gibi, tümüyle mermerden yapılmış. Bu Ephesos Celsus Kütüphanesi'nin ön cephesidir; tümüyle mermerden yapılmış. Gördüğünüz gibi, iki kat var. Altta sütunlarla desteklenmiş düz lentolar, üstte ise kemerli ve üçgen alınlıklardan oluşan bir kombinasyon cepheye bir hareket katmış.

Burada çok ilginç bir başka özellik daha görüyoruz. Aslında burada da mimarların, Roma'daki benzerleriyle kıyaslandığında yine sütun gibi, alınlık gibi geleneksel Yunan unsurlarını kullanmış olduklarını görüyoruz. Ama burada aynı zamanda ön cepheye, girintili çıkıntılı bölmelerle bir tür dalgalanma yaratılarak hareketlilik katılmış. Yine çok ilginç bir başka tasarım da, üst sıradaki sütunlu bölmelerin, alttakilerin tam üstüne değil de, kaydırılarak yerleştirilmiş olmasıdır. Gördüğümüz gibi, üstteki bölmeler, aşağıdaki çıkıntılı bölmelerin üzerinde değil, girintili olanların üzerindedir ki, bu da üst katla alt kat arasında bir zıtlık yaratarak, cepheye daha fazla bir hareketlilik kazandırmıştır. Burada aynı zamanda sütunların yapımında alacalı renkte mermerlerin kullanılmış olduğunu görüyorsunuz. Bu gerçek anlamda mermer bir yapı. Yunanistan ve Anadolu Roma imparatorluğunda yüksek kaliteli mermer en kolay ulaşılan yerlerdi.

Bu da bir başka harika görüntü. Burada, Ephesos Celsus Kütüphanesi'nin birinci katından ikinci katına alttan bakıyoruz. Buna bakınca, belki de kendi kendinize "Aa! Tepede Dördüncü Stil duvar resmindeki mimari kafeslerden var" demiş olabilirsiniz. Bunu daha önce gördük, ama sadece duvar resminde gördük. Gerçekte böyle bir şey görmemiştik. Bunun en yakın benzerini Roma'da, size duvardan fırlamış gibi görünen sütunlarını ve entablaturlerini gösterdiğim Forum Transitorium ya da Nerva Forumu'nda görmüş; yapıya canlılık katan bu girintili çıkıntılı mimari efektin, Roma mimarlığının daha ileri bir evresinde göreceğimiz barok üslubun ilk örneği olabileceğini söylemişim. Ama bunun Anadolu'da sıklıkla, doğal bir biçimde uygulanan bir tasarım olduğunu görüyoruz. Burada söz konusu olan da budur. Yani bu da, önce duvar resminde daha sonra gerçek mimaride karşımıza çıkan tasarımlara bir başka örnektir. İleride bir dersimizi antik Roma dünyasındaki barok mimarlığa ayıracağım. Tüm eyaletlerden bir çok yapı örneği göreceğimiz o derste, mimaride yine geleneksel dağarcığın kullanıldığını ama bunun çok canlı bir uygulamaya dönüştüğünü göreceğiz.

Cephede ayrıca, belki zaten fark ettiniz, nişler içinde heykeller var. Burada örnek olarak iki kadın heykeli görüyoruz. Kim bu kadınlar? Bu, bu konuyu çalışacakların yanıtlaması gereken ilginç bir soru. Altında, Yunanca bir yazıtta kim oldukları yazılı. Bu ayrıntılarda yapının, aynen Ephesos Hadrianus Tapınağı'ı gibi, çok yoğun bir süslemeye sahip olduğunu görüyorsunuz. Mümkün olan her alan bezemelerle doldurulmuş; duvarlar neredeyse soyutlaşmış. Bu yine resim sanatından, Üçüncü Stil duvar resminden bildiğimiz bir özellik. Burada mimaride görüyoruz. Ara Pacis'de de görmüştük. Burada da imparatorluğun doğusundaki bir yapıda görüyoruz.

4. Bölüm. Gerasa ve Palmyra [00:23:28]

Bir başka ilginç şehir ve konu ise, Ürdün'de bir Roma şehri olan Gerasa veya Jerash'dır. Sömeştrin sonlarına doğru Ürdün'den birkaç yapı göreceğiz ama bunları değil. Burada Jerash'daki Roma şehrinin planını ve Roma yapılarının yerlerini görüyoruz. Minyatür Roma'yı oluşturan belirgin yapıları hemen aradan seçebiliyorsunuz. Örneğin, burada firkete şeklinde hippodromu görüyoruz. Burada Hadrianus Takı var. Şehirde iki tiyatro var; Kuzey Tiyatrosu burada; burada bir yerde; yukarıda ise Güney Tiyatrosu'nu görüyoruz. Bunların tipik Roma tiyatrosu şekline sahip olduğunu görüyorsunuz. Burada bir de Artemis Tapınağı var. Şehirde birkaç tane tetrapylon var. Roma'da hiç tetrapylon görmedik. Aslında Romalılar şehirde hiç tetrapylon inşa etmemişlerdir. Tetrapylon, kavşaklara yapılan ve içinden yol geçen dört cepheli taklardır. Tak tam iki yolun kesiştiği noktada yapılıyordu ve at arabanızla veya yürüyerek bu kemerlerin altından geçiyordunuz. Tetrapylonlar, imparatorluğun doğusunda çok yaygındı. İlerideki derslerimizde birkaç örnek göreceğiz, bugün de bir ikisinden söz edeceğiz.

Jerash ve tetrapylonlarla ilgilenenler için bir kitap önereceğim. Tabii, her referenstan tek tek söz etmeyeceğim, ama web sayfasında her konu için bir kaynakça olduğunu belirtmişim. Ve

kitapların da kütüphanede bu ders için ayrılmış olduğunu söylemişim. Ama William MacDonald'ın *The Architecture of the Roman Empire* kitabının 2. cildine bakmanızı özellikle öneriyorum. Doğu eyaletleriyle, buralardaki şehirlerle ilgilenen herkes için bu kitap çok yararlı olacaktır. Kitapta çok şiirsel bir dille şehirlerin nasıl planlandığı, yapıların yollarla ilişkisi, şehri tasarlayanların manzaraları, görselliği nasıl dikkate aldığı ve ayrıca insanları hangi yollarla şehir çevresine çektiklerini anlatılmaktadır. Bu kitabı çok işe yarar bulacağınızı düşünüyorum.

Tekrar bir geri dönelim. Planı tekrar göstermek istiyorum, çünkü birazdan, burada gördüğünüz Gerasa Forumu'ndan söz edeceğiz. Gördüğünüz gibi, bu forumun biçimi özellikle çok ilginçtir. Burada Gerasa'dan bir çift yapı görüyoruz. Soldaki Hadrianus Takı. Burada yine büyük, taşkın sütunları, ikinci katta nişleri olan taş bir yapı söz konusu. Küçük ve büyük nişlerle bir zıtlık oluşturulmuş. Tekrar çıkık sütunlar ve entablatur, ama alınlık bir girinti içinde. Burada da yine geleneksel mimari unsurlarla, Yunanların hiç yapmayacakları bir şekilde oynanmış olduğunu görüyoruz. Uzun dışa taşkın sütunlarınız ve üçgen bir alınlığınız var ama bu üçgen bir alınlığın her iki kenarında taşkın kanatlar var. Alınlığın orta kısmı ise, bir derinliğin içine yerleştirilmiş. Bu da Gerasa'daki çeşme yani nymphaeum. Sütunlar Celsus Kütüphanesi'ndeki gibi, iki kat halinde yerleştirilmiş; ama burada sütunlu bölmeler birbiriyle aynı hizada. İkinci sırada da muhakkak sütunlar vardı.

Burası sanırım, Gerasa'daki en ilginç yer; Oval forum. Oval bir forum. Oval biçimli bir forum. Anfitiyatrolarda oval form gördük; hatta sekizgen mekanlar gördük; yuvarlak mekanlar gördük ama Romalıların İtalya'da oval formu anfitiyatrodan başka bir yerde kullandıklarını görmedik. Fakat burada, Gerasa'da harika bir oval forum görüyoruz. Aslında bu oval form, kavisli sütun dizileri ile oluşturulmuş; kavisli bir hat boyunca uzanan, geleneksel Yunan sütunları. Bu tür bir düzenlemeyi, örneğin Palestrina'da görmüştük, ama burada bunu oval bir formda görüyoruz. Bu resimde ilginç bir başka özellik daha var; o da sütunlu yol. Aslında doğu eyaletlerinin çoğunda yollar sütunludur. Yol boyunca sütunlar uzanır. Bu İtalya'da, asla ama asla görmeyeceğimiz bir özellik. İtalya'da hiçbir antik Roma kentinde sütunlu yol yoktur.

Sonuç olarak, Roma ve eyaletler arasında ilginç farklılıklar görmeye başlıyoruz. Neden öyle? Bu, kendimize sormamız gereken ilginç bir soru. Kanımca bunun nedeni, Yunanistan'ın, Anadolu'nun uzun geçmişi olan bir mimari geleneğe, Yunan geleneğine sahip olmasıdır. Yunan mimarisinde taş ve birçok yerde sütun kullanılır. Bu alışlagelen ve sevilen bir mimarlıktı; bunu kullanmaya devam ettiler ama farklı şekillerde. Yunanlar hiç oval toplantı alanı, pazar yeri yapmamışlardır. Burada, belki de anfitiyatrodan esinlenilmiş oval formla, geleneksel Yunan mermer mimarlığının bir bileşimini görüyoruz.

Bir diğer olağanüstü yerleşim de Palmyra'dır. P-a-l-m-y-r-a. Burada, bugün Suriye sınırlarında olan Palmyra'nın kalıntılarını görüyoruz. Palmyra'nın da Gerasa gibi, sütunlu bir yolu olduğunu hemen fark etmişsinizdir. Yol bu. Yol boyunca uzanan sütun dizilerini ve Palmyra'ya Roma Dönemi'nde eklenen büyük Roma yapılarını görüyorsunuz. Bu, onlardan bir tanesi. Palmyra'daki taştan yapılmış bir tak ve gördüğünüz gibi, tak sütunlu yolun bir parçası haline getirilmiş. Yol boyunca uzanan sütunlar da bu kemerli yapıya doğru ilginç bir manzara oluşturmuş. Burada sütunların üst kısmında, imparatorluğun doğu eyaletlerinde çok sıklıkla gördüğümüz gibi, dışa çıkıntı yapan konsollar var. Bu konsollar heykel koymak için kullanılıyordu. Buralarda Palmyra şehrinin önemli kişilerinin, yöneticilerinin heykelleri duruyordu.

Tetrapylonlardan söz etmiştik; iki yolun kesiştiği noktada inşa dilen dört cepheli taklardı. Onlardan birini burada görüyoruz. Bu Palmyra'da çok iyi durumda korunmuş olan bir tetrapylon. Burada gördüğünüz gibi, yine geleneksel mimari unsurlar kullanılmış; taştan yapılmış, sütunlar ve onların desteklediği düz lentolar var. Altta, tetrapylonun dört köşesini oluşturan taş kaideler.

Üstünde bir tür çatı belki vardı, belki de yoktu. Bunun kapalı mı, açık mı olduğunu; bununla ilgili yorumu şimdi unuttum . Ama bunların bazıları çatılı, bazıları çatısızdır. Bu örnek nasıldı açıkçası hatırlamıyorum. Fakat burada, imparatorluğun doğu eyaletlerinde çok sevilen bu tetrapylonların nasıl yapılar oldukları hakkında bir fikir sahibi oluyoruz.

Ama Palmyra'da, sanırım çok daha ilgi çekici ve harika bir ödev konusu olabilecek bir başka yapı var. Böyle bir çalışmada hangi özelliklerin Roma kökenli, hangilerinin yerel olduğunu saptamaya çalışabilirsiniz. Roma eyaletleriyle ilgili çalışmaya başlayınca bu, kaçınılmaz olarak oyunun bir parçası haline gelir. Bunun nasıl bir yapı olduğunu anlamaya çalışmak, başkentte olup bitenlerin buradaki yansımalarını saptamak, varlığını sürdüreceği ve bu yapılarda kullanılacak kadar güçlü yerel etkileri bulmak gerekir. Buralardaki örneklerde genellikle Roma özellikleriyle, yerel özellikler bir arada görülür. Ve bu birliktelikten tümüyle farklı mimari bir fenomen ortaya çıkar ki, bu yapıda da bunu görüyoruz. Bu, bugün Suriye'de bulunan Palmyra Bel Tapınağı.

Bel kim? diye sorabilirsiniz; Bel bir tanrı. Bu da baştan size bir mesaj veriyor. Bel yerel bir tanrıdır. Bu bir Jupiter veya Juno ve Minerva tapınağı değil, bir Bel tapınağıdır. Bu, en başından zaten yapı ile ilgili bir şey söylüyor. Roma'da olduğu gibi, Roma Dönemi'nde Palmyra'da da yerel tanrılara ilgi duyuluyordu. Belki planı okumakta bana yardımcı olabilirsiniz. Tipik Yunan, Etrüsk ve Roma tapınak mimarisi hakkında bildiklerimizi hatırlayarak bu plana bakarsak ne görürüz? Bu planda hangi unsurları saptayabiliriz? Kim söyleyecek? Evet.

Öğrenci: Tüm yapıyı çevreleyen portiko

Profesör Diana E.E. Kleiner: Portiko; merdiven mi? Podyum mu demek istediniz? Podyum.

Öğrenci: Podyum.

Profesör Diana E.E. Kleiner: Podyum. Tüm yapıyı çevreleyen bir podyum. Bu çizimde de tüm yapıyı çevreleyen bir merdiven olduğunu görüyoruz. Yani podyum, merdivenler ve sütunlar. Sütunlar gördüğümüz gibi, bağımsız ve tüm yapıyı çevreliyor. Yani tüm bunlar hangi tapınak mimarisinin özellikleridir? Yunan. Yunan tapınak mimarlığının. Ama başka ilginç ne görüyoruz? Bu çok ilginç. Bu tam anlamıyla Yunan tarzı bir tapınak değil. Bu-- evet?

Öğrenci: [Duyulmuyor] içine yandan giriş

Profesör Diana E.E. Kleiner: Cella.

Öğrenci: Cella.

Profesör Diana E.E. Kleiner: Cella burada. Tek bir cellamız var. Ve bir kenarda cellaya uzanan bir merdiven, ek bir merdiven var. Cella girişi her zaman gördüğümüz gibi bir uçta değil. Genellikle tapınaklara kısa kenarlardan birinden giriyordunuz; bir uçta da bir apsis ya da kült heykelinin bulunduğu yer olurdu. Ama burada merdivenin ortada olduğunu görüyoruz. Hatta tam ortada bile değil, biraz yana kaymış. Tapınağın uzun kenarlarından birinin üstünde, bu daha önce hiç görmediğimiz bir şey. Yani böyle ilginç bir merdiven konumu var ama bir yandan da Yunan tarzında tüm tapınağı çevreleyen bir merdiven var. Tapınağın kenarlarından biri üzerine ek bir merdiven koyarak bir tür cephe vurgusu yapılmış. Bu anlamda çok karışık bir yapı. Liste böyle devam ediyor.

Yeniden canlandırma çizimine bir bakalım. Burada ilginç olan ne görüyoruz? Kim söyleyecek? Üzerinde başlıklarıyla yüksek sütunlarımız var. Kapıya bakın. Görüyor musunuz? Oturduğunuz yerden ne kadar net görünüyor bilemiyorum ama kapının üstünde neler var? Burada sütunların

üst kısmı ve başlıkları var. Sütunların tepesi kesilmiş kapının üstüne konmuş. Bu çok garip bir şey. Bunu tam olarak nasıl yorumlamalıyız? Böyle birşeyi daha önce hiç görmedik. Tapınağın tepesinde kıvrımlı birşeyler var. En tepede de güverte gibi bir yer görüyoruz. Bu düzenlemenin Bel tapınımı ile bir ilgisi olabilir. Sonuç olarak, burada Yunan ve Roma mimarlığının, yerel unsurların ilginç bir karışımı söz konusu. Böyle bir çalışmada Bel tapınımı ile ilgili araştırma yapabilirsiniz; burada daha erken Bel tapınakları olup olmadığını; bu özelliklerin yerel uygulamalarla bir ilgisi olup olmadığını araştırabilirsiniz. Yapı, burada gördüğünüz gibi hala kısmen ayakta. Burada biraz önce sözünü ettiğimiz girişi, bazı sütunları görüyoruz. Gördüğünüz gibi, Bel Tapınağı çok güzel, bal rengi bir taştan yapılmış.

5. Bölüm. Herculaneum'daki Papyri Villası ve Getty Villası [00:37:24]

Dönem tatilinde LA civarına gidecek olanlar için harika bir konu daha var. Getty Müzesi'ni görmüşsünüzdür. Tekrar gidebilirsiniz. Gitmediyseniz de, çok sıradışı bir yer ve gitmek için şimdi mükemmel bir zaman. Herculaneum'daki Papyri Villası Campania'daki harika Erken Roma villalarından biridir ve Boscotrecase villası ya da Capri'deki Villa Jovis gibi, bu sömestr gördüğümüz bazı villalara benzer özelliklere sahiptir. Papyri Villası adını içinde bulunan papyrus parçalarından alır. Burada ev sahibine ait bir kütüphane varmış. Burada kütüphane konusuna da değinmiş oluyoruz. Bu arada kaynakçada antik kütüphaneler konusunda çok önemli bir kitap var. Yazarı Lionel Casson. C-a-s-s-o-n. Ephesos konusunda veya bu konuda çalışacak olanlarınız o kitaba bakmak isteyeceklerdir. Burada ev sahibinin kendi kütüphanesi var. Kütüphanesinde özellikle belli bir yazara ait elyazmaları bulunmuş. Bu papyrus buluntularından dolayı da, Herculaneum'daki bu villa Papyri Villası adını almıştır.

Villada bir süre önce kazılar yapılmıştır. O kazılar sırasında villanın planı çıkarılmış. Ama yerden sağlığı tehdit eden zararlı gazlar sızmaya başlayınca kazı durdurulmuş. Yani villa kazılmış, planı çizilmiş sonra üzeri tekrar kapatılmıştı. Ama yakın bir zamanda kazılar tekrar başladı. Size kazılar sırasında çekilmiş bir iki resim gösteriyorum. Burada villanın bazı orijinal duvarlarını, *stucco* ve resimlerini görüyoruz.

Konunun Getty Müzesi ile ilgisine gelince; John Paul Getty Malibu'da müze olarak kullanılan bu villayı inşa ederken Papyri Villası'nı model almıştır. Aslında tam anlamıyla model olarak kullanmış, Papyri Villası'nın neredeyse bire bir kopyasını yaptırmıştır. Bu, Papyri Villası'nın kazılar sırasında çizilen planıdır. Bu planın Loreius Tibertinus evinin planına benzediğini fark etmişsinizdir. Orada da hatırlayacağınız gibi, arsanın küçük bir kısmına iki katlı bir yaşam alanı inşa edilmiş; geri kalanı, büyük bahçe olarak düzenlenmişti. Burada da aynı düzenlemeyi görüyoruz. Burada daha iyi görebilirsiniz. Burada bir avlu etrafında iki kat üzerine yerleştirilmiş yaşam alanları var; villa arazisinin geri kalanını ise, etrafında heykeller olan bu devasa, uzun havuz kaplamaktadır.

Yani John Paul Getty, Getty Villası için Papyri Villası'nı model olarak kullanmaya karar vermiş. Burada gördüğünüz Getty Villası'nın havadan çekilmiş bir fotoğrafı. Burada planının gerçek Papyri Villası ile hemen hemen aynı olduğunu görüyorsunuz. Bu da Getty Villa villasındaki büyük havuz. Bugün Getty Villası'na gitmek, zamanda yolculuk yapıp Papyri Villası'na gitmek gibidir. Birçok kişi bunun Malibu Disneyland'ı; Disneyland'ın bir Roma versiyonu olduğunu düşünür. Evet, belki bir yere kadar öyle olabilir; ama şurası da bir gerçek ki, Getty Villası'nı gezerken antik çağdaki bir Roma villası hakkında Pompeii'deki Myster'ler Villası'nı gezerken edineceğinizden çok daha fazla fikir sahibi olursunuz. Bunun nedeni, bunun restore edilmiş olması ve çok iyi durumda olmasıdır. Buraya o dönemde olduğu düşünülen tür bitkiler de eklenmiştir. Duvar resimleri de iyidir. Buraya, Papyri Villası'nda bulunabilecek tipte heykellerin kopyaları da

konmuştur. Papyri Villası'nda yüzlerce heykel bulunmuştur. Bunların tümünü şimdi Getty'de görebilirsiniz.

Bunun çok ilginç bir konu olduğunu düşünüyorum, o nedenle size birkaç resim daha göstereceğim. Getty Müzesi'nden yola çıkarak orijinal villa hakkında çok ilginç bir ödev hazırlayabilirsiniz. Oraya gidenler veya hiç gitmemiş olanlar için birkaç fotoğraf daha gösterelim. Bu villanın girişi, rampalı. Yakın bir zamanda gitmediyseniz eğer, son yıllarda, bu tiyatro gibi birkaç yeni eklemeye yapılmış. Gördüğünüz gibi, *cavea*'sı, kama biçimli *cuneus*'ları ile antik bir tiyatronun kopyası. Yukarıda da harika iki lokanta var. Bir başka görüntü; burada *cavea*'dan orkestraya ve Getty Villası'nın bir parçası olan sahne binasına doğru bakıyoruz. Biraz fazla yeni görünüyor ama aslına sadık kalınarak yapılmış, sütunların alt kısmı kırmızı, üstü beyaz; aynen Pompeii ve Herculaneum mimarlığından bildiğimiz, tipik sütunlar gibi.

Bir başka havuz görüntüsü; etrafında Herculaneum'da bulunan ünlü bronz dansçı heykelleri. Orijinallerini birazdan göreceğiz. Bu duvarlarda, gördüğünüz gibi, Birinci Stil duvar resminin Getty versiyonu. Tam olarak aynı değil ama yine de koridor boyunca duvarların nasıl dekore edilmiş olduğu konusunda bir izlenim edinmemize yardım ediyor. İkinci Stil duvar resimleri de var. Tüm bunlar bazı resimler model alınarak yapılmış. Villa'da gezerken "A evet, ben bunun nereden geldiğini biliyorum" diyebilirsiniz. Bu örneğin, girdanları, sütunları ile Ara Pacis'deki motiflere benziyor. Yani bu örnekte bir İkinci Stil duvar resmi görüyoruz. Getty'den bir başka İkinci Stil duvar resmi örneği. Burada gördüğünüz gibi, kapı ve iki pencere İkinci Stil duvar motifleri ile kaynaşmış durumda. Burada da Getty Müzesi'nin atriumu'nu görüyoruz. Bu sizin de, eminim bildiğiniz bir evden esinlenerek yapılmış. Sınav için çalıştınız. Bu hangi evin atrium'u? Hangi?

Öğrenci: Vettii.

Profesör Diana E.E. Kleiner: Vettii, Vettii olduğunu mu düşünüyorsunuz? Ama yukarıda bir ikinci kat yok mu?

Öğrenci: Samnit Evi.

Profesör Diana E.E. Kleiner: Samnit, Samnit; Üst kattaki kapalı balkonu, *impluvium* ve *compluvium*'u ile Samnit Evi. Bu gerçekten çok iyi olmuş. Burada da başka bir havuzdan kapıların olduğu yere bakıyoruz. Bu kapıların ahşap pervazları vardı. Herculaneum'da korunmuş örneklerini görmüştük. Buradan dans eden kadınların bulunduğu havuza bakıyoruz. En uçta ise, Pompeii'de bulunan ve dönem başında gördüğümüz büyük bir çeşmeden esinlenerek yapılmış bir çeşme görüyoruz. Burada da tüm konu, *compluvium*'dan havuza ve heykellere yansıyan ışıktan yararlanarak mekanlar arası manzaralar oluşturmaktır. Gösterebileceğim hiçbir şey, antik bir Roma villasının neye benzediği konusunda size bundan daha iyi fikir veremez.

Getty'de böyle mermer kaplı odalar da var. Bunlar hem gördüğümüz mermer kaplamalara hem de Birinci Stil duvar resimlerindekiyle çok benziyor. Burada ayrıca, bu bahçe gibi yerler de var. Gördüğünüz gibi, sütunlarla çevreli; ikinci kattında odalar, duvarlarında Birinci Stil resimler, ortasında heykel olan bir bahçe. Dediğim gibi, bunlar villada bulunan ve şimdi Napoli Müzesi'nde olan gerçek heykellerin kopyalarıdır. Bu villa sahibinin büyük bir heykel koleksiyonu varmış.

Malibu'daki Getty Villası'nın bu resminde de, burayı yapanların, villanın konumu konusunda bile bilinçli davrandıklarını görüyoruz. Villa aynen Romalıların yapacağı gibi, bir tepe yamacına yerleştirilmiş; aşağıdaki harika manzaraya bakıyor. Çok hızla, sadece bir fikir edinmeniz için buradaki heykellere bir göz atalım. Bunlar orijinal. Bu Herculaneum'dan bir atlet veya gladyatör

başı. Bronz, ama özellikle bu tip heykeller yaygın olarak kullanılan kakma tekniğinde yapılmış, gözlerinin ne kadar canlı olduğunu görüyorsunuz. Bu da Roma sanatındaki en güzel saç modeli. Bunu çok seviyorum. Yine Papyri Villası'nda bulunmuş bir başın etkileyici bir fotoğrafı. Bunlar da dans eden kadınlar. Bu orijinal heykeller, olasılıkla Herculaneum'daki villanın havuzunu çevreliyordu. Çok iyi durumda korunmuşlar ve gördüğünüz gibi, mümkün olan her pozda betimlenmişler.

6. Bölüm. İngiltere, İsrail, İtalya ve Fransa'dan Araştırma Seçenekleri [00:46:48]

Eğer villa mimarisini seviyorsanız ama Getty veya Herculaneum ilginizi çekmiyorsa, o zaman İngiltere'den bir örnek çalışabilirsiniz. İngiltere'den iki konumuz var. İngiltere'deki Roma sanatı üzerine ders yapmayacağız, bu nedenle özellikle bu bölge ile ilgilenenler için bu iyi bir ödev konusu olabilir. Buradan bir villa, bir de hamamımız var. Bu İngiltere Sussex'de, Fishbourne'deki Roma villası. Bu, villanın olası bir modeli. Gördüğünüz gibi, Roma'daki Templum Pacis'le birçok ortak noktası var. Bu da bir kenarı üzerinde yapı bulunan dikdörtgen bir alan. Bu yapıda, Roma dışındaki diğer yapılar da olduğu gibi, sorulması gereken sorulardan biri, bunun hangi yapıdan esinlenmiş olduğu, Roma'daki çağdaşları ile arasında nasıl bir yakınlık olduğudur. Farklılıklar nelerdir? Neler yerel uygulamalarla bağlantılıdır?

Bugün Fishbourne Villası'na giderseniz, yerde hala çok iyi durumda olan mozaiği görebilirsiniz. Burada ondan bir ayrıntı görüyoruz. Üzerindeki levhada yazıldığı gibi, bunun İngiltere'deki en eski örnek olduğu belirtilmektedir. Bu da, örneğin Fishbourne Villası'nın hypocaustlu özel hamamı. Burada bariz bir Roma etkisi söz konusu. Burada ayrıca, sağda gördüğünüz bu çatı kiremitleri gibi buluntular da ele geçmiştir.

İngiltere'den bir diğer konu ise Bath'deki hamamdır. Bugün Avon'da bulunan Aquae Sulis. İngiltere'de. Bu, günümüzdeki Bath yerleşiminin harika bir görüntüsü; bu da Bath'deki Roma hamamından geriye kalanların bir resmi. Burada da suyun Tiber'deki kadar yeşil olduğunu görüyorsunuz. Bu da elimizde yeteri kadar kalıntısı olan hamamın bölümlerinden biri. Burada kendinize, bunun İtalya'da gördüklerimize kıyasla nasıl bir yapı olduğunu sorabilirsiniz. Bu hamamı Pompeii'deki Forum veya Stabia hamamlarıyla ya da Titus zamanında yapılan imparatorluk hamamı ile kıyaslayabilirsiniz. Burada da benzer mekanlar olup olmadığını, inşaat tekniğini, inşaat malzemelerini, kime ait olduğunu, kimin inşa ettirdiğini araştırıp, yapının Roma Dönemi'nde Aquae Sulis'in sosyal ve kültürel yaşamındaki rolünü sorgulayabilirsiniz. Yapının taş duvarlarından bir görüntü. Burada yine, Bath Hamamı'nın çok iyi korunmuş olan hypocaust sisteminin bir resim. Burada ayrıca bu ilginç tuğla kemeri de görüyoruz. Bunun gibi yapılarda ne tip bir teknolojinin kullanıldığını araştırmak ilginç olabilir.

Bir başka harika konu da Ortadoğu'dan Masada. Bu, Masada'ki ünlü kayalık. Bilmiyorum oraya tırmandınız mı? Kaçınız Masada'ya tırmandı. Aranızda Masada'ya tırmanan var mı? İki kişi tırmanmış. Yılan Yolu'ndan mı çıktınız?

Öğrenci: Evet.

Profesör Diana E.E. Kleiner: Demek oradan çıktınız. Ben oradan çıkmadım, yıllar önceydi. Yılan Yolu'ndan çıkmalıydım ama teleferikle çıktım. İşte böyle – işin kolayına kaçmak isterseniz teleferiğe binersiniz. Ancak o zaman başka teleferiklerin ve kayalığın güzel fotoğraflarını çekebilirsiniz. Ama Masada'ya çıkarken kesinlikle, bu eski Yılan Yolu'nu kullanmak gerekir. Buradaki konumuz Herodes'in sarayıdır. Herodes M.Ö. 1. yüzyıl civarında, Iulius Caesar ve Kleopatra zamanında yaşamış, hakkında çok şey bilinen ilginç bir tarihi kişiliktir. Masada'da bu tepe üzerine inşa edilmiş sarayı da özellikle çok ilginç bir yapıdır. Yapının tarihine bakarsak; bunun İtalya'da Palestrina ve Tivoli'den bildiğimiz, yine tepe yamacına inşa edilmiş yapılarla

çağdaş olduğunu görürüz. Tabii, oralarda kademeli yamaç üzerinde beton bir inşaat söz konusuydu; burada ise gördüğünüz gibi, farklı bir malzeme kullanılmış. Buradaki iki fotoğrafta Herodes Sarayı'nın nasıl bir yapı olduğunu görüyoruz. Yine kademeli, kabaca üç kademeli bir yapı.

Böyle bir yapı inşa etmenin altında yatan fikir neydi? Burada sorulması gereken soru bu. Neden buraya inşa edilmiş? Neden basamaklı bir zeminde, aşağıdan yukarıya doğru yükselen bir yapı yapılmış? Hangi açılardan Palestrina ve Tivoli örnekleriyle kıyaslanabilir? Betondan mı yapılmış, yoksa farklı bir malzeme mi kullanılmış? Her iki durumda da, neden öyle bir malzeme, diye sorulabilir. Burada ne tip mimari birimler kullanılmış? Size göstereceğim bu iki resimde, Roma'nın bir anlamda çok da uzak olmadığını göreceksiniz. Örneğin, Herodes Sarayı'nda da, yine bu mekanın tabanını ısıtmak için kullanılan bir hypocaust sisteminin olduğunu görüyoruz. Burası hamam mıydı, yoksa başka bir oda mıydı? Hatırlayacaksınız, Roma'da Domitianus'un ziyafet odasının tabanını ısıtmak için de hypocaust kullanılmıştı. Bakın, burada da bir duvar resmi var. Bu, bu dönemde İtalya'da görülen duvar resimlerine çok benziyor. Millat'dan Önce de olduğumuzu tekrar belirtelim; yani burada Birinci ve özellikle de İkinci Stil duvar resimlerinden ya da Birinci Stil'den İkinci Stil'e geçiş aşamasından söz ediyoruz.

Mezarlar. Mezarların, çok çeşitli oldukları için ve mezar sahipleri hakkında çok şey söyledikleri için özellikle ilginç bir konu olduğunu görmüştük. Size çok kısa bir şekilde Pompeii'deki iki mezar yolundan söz etmiştim; Via dei Sepolcri ve Via Nucera. Ama isterseniz, bunların yerine Roma'daki mezar yapılarını da çalışabileceğinizi söylemiştim. Ama Pompeii mezar mimarlığında görülen çeşitlilik hakkında daha çok şey öğrenmek isteyenler için bu çok ilginç bir konu olur. Buradaki mezarlar, ev biçimli olanlardan, ikinci bir katında aralarında heykel bulunan sütunlar olanlara, ortasında yine, içi heykelli nişi olanlara kadar çok çeşitlidir. Buradakinde de var; heykel ne yazık ki başsız, ama altında korunmuş bir yazıt var. Yani bu insanların kimler olduğunu, haklarında bilinenleri öğrenmek isterseniz, bir tür kültür çalışması da yapabilirsiniz. Bu benim Pompeii Via Nucera'da en sevdiğim mezar. Bunun size Roma mezar mimarlığında daha önce gördüğümüz bir şeyi hatırlatmış olması lazım. Neyi?

Öğrenci: Columbarium.

Profesör Diana E.E. Kleiner: Columbarium; Vigna Codini örneğindeki columbarium. Ama Roma'daki mezar mimarlığında, duvarlarında nişler bulunan bu tipin, yeraltında olduğunu hatırlayacaksınız. Ama, bu da çok iyi bir fikir. Burada columbarium fikrini alıp bir mezarın cephesine uygulamışlar. Burada iki sıra niş görüyoruz. Vigna Codini columbariumu'nda gördüğümüz tip portreler, urneler burada yeryüzüne taşınmış. Her birinin önünde benzer tip bir yazıt var. Tüm bu unsurlar mezarın cephesinde kullanılmış. Böylece, Pompeii'deki bu Via Nucera mezarında ilginç bir cephe oluşturulmuş.

Roma eyaletlerindeki konutlar. Fransa'dan, Vaison-la-Romaine'den evler; antik dönemde ise, Vasio Vocontiorum olarak bilinen yerdeki evler. Fransızlar bunun Fransız Pompeii'yi olduğunu söylüyorlar, ama ne yazık ki pek öyle değil, burada hiç kamu binası yok. Anfityatrosu, tiyatrosu ya da bir odeonu yok. Ama burada da bazı ilginç evler var. Evler de Pompeii'deki kadar iyi korunmuş durumda değil. Bu, İtalya örneklerinden bildiğimiz unsurlara sahip bir evin modeli. Peristilli bir avlusu olan Helenleştirilmiş *domus* tipinde bir ev. Bu atrium'daki *compluvium*. Bakın bu uçta da, önünde havuz olan bir sütun dizisi var. Yani burada da Pompeii'de gördüklerimize çok benzer özellikleri görüyoruz.

Bu, Vaison-la-Romaine evlerinden bazılarının bugünkü durumu, etrafında, onları çevreleyen modern yerleşim var. Ama gördüğünüz gibi, fazla bir şey kalmamış; sadece temeller korunmuş.

Ama kalıntılar evlerin mimari planını çıkarmak için yeterli. Bunları, Pompeii'deki örneklerle kıyaslamak, nelerin benzediğini, İtalya'da değil de Gallia'da inşa edilmiş olmalarından dolayı nelerin farklı olduğunu araştırmak ilginç olabilir. Burada evlerden birinin peristilli avlusunu ve bir mozaik örneği görüyoruz. Buradaki duvar resmine bakarsanız; bunların o dönemde İtalya'da görülenlerle uyumlu olduğunu görürsünüz.

7. Bölüm. 2. Seçenek: Bir Yapı Seç, Bir Tema Seç [00:55:57]

2. seçenek; ayrıntılara girmeyeceğim ama websitesinden bakarsanız; bunun "Bir Yapı Seç, Bir Tema Seç" olduğunu görürsünüz. Eğer burada beğendiniz bir konu yoksa, ama dönem ödevi yapmak istiyorsanız ya da gezilerde gördüğünüz ama derslerde konu etmediğimiz ya da hakkında sadece bir kaç dakika konuştuğumuz bir yapı varsa, onunla ilgili bir ödev de hazırlayabilirsiniz. Bunu da birinci seçenekteki gibi hazırlayabilirsiniz. Bu da bir araştırma ödevi olmalı. Seçtiğiniz yapı için benden izin almanız gerekiyor. Bunu doğrudan bana e-posta ile ya da asistanlarımız aracılığıyla sorabilirsiniz. Onlar da size yardımcı olabilir; seçiminizi iyi fikir olup olmadığını söyleyebilir. Seçiminizi konusundaki tek çekincem, o konuda yeteri kadar kaynak olmamasıdır. Elinizde okuyacak bir şey olmazsa işiniz çok zor olur. Yani seçtiğiniz konunun size yararlı olabilmesi için o konuda çok sayıda yayın olduğundan emin olmak isterim. Evet bu da 2. seçenektir.

3. seçenek ise, -- ay pardon bir tane unuttuğum. Özür dilerim.

8. Bölüm. Palmyra'nın Kule Mezarları [00:57:15]

Çok hızla 1. seçeneğin son örneğine; Palmyra'daki Kule Mezarlara bakalım. Suriye'deki Palmyra'dan zaten söz etmiştik. Burada çok özgün bir mezar tipi var, bunlar uzun kule benzeri mezarlar oldukları için kule mezar olarak isimlendirilmektedir. Burada yerel bir taştan yapılmış olan bu sade mezarlardan bir örnek görüyoruz. Bunların merkezinde genellikle bir niş; nişin içinde de bazen, ölen kişiyi bir yataкта uzanmış olarak gösteren bir betimleme vardır. Burada da bunlardan birinin içini görüyoruz; çok süslü. Üstünde resimler olan kasetli bir tavan, tepede bir portre resmi ve içinde aile fertlerinin tek ya da grup halinde portreleri olan bir dizi niş var. Bu Via Appia mezarlarının dış cephesinde gördüğümüz bir özelliği; burada ise, içeride. Bu konu, buradaki Yale Sanat Galerisi'nde de örnekleri olan bu Palmyra portreleriyle ilgilenen biri için bu ilginç bir konu olabilir. Burada bunlardan bir örnek görüyoruz

9. Bölüm. 3. Seçenek: Kendi Roma Şehrini Kendin Yap [00:58:19]

Son ve benim en sevdiğim konuya gelince; bunu gerçekten önerebilirim, hazırlaması çok eğlenceli olabilir. Aranızdan olabildiğince çok kişinin bu konuyu seçmesini tavsiye ederim. Gerçekten çok yaratıcı olabilirsiniz. Bu "Kendi Roma Şehrini Kendin Yap" seçeneği. Siz bir mimarsınız, bir şehir planlamacısınız ve hayatınızın en önemli projesi için yarışyorsunuz. Gerisini websitesinde okuyabilirsiniz. 10,000 kişilik bir koloni kuruyorsunuz ve bunu Roma İmparatorluğu'nun istediğiniz bir yerinde yapabilirsiniz. Bunu yaparken dilediğiniz kadar yaratıcı, hatta çılgın olabilirsiniz.

Tek istediğim, planın yanı sıra bir de yazılı ödev. Önce çizimler olmalı, elde ya da bilgisayarda hazırlayabilirsiniz. Bu çizimler genellikle şehir planı -- ki, şart değil -- ve yapı çizimleri olabilir. Yani yapmak biraz zamanınızı alacaktır. Çizim yeteneğiniz varsa ya da mimarlık öğrencisiyseniz, bunu diğerlerinden daha kolay yapabilirsiniz. Ama çizim yeteneği olmayanların da cesaretini kırmak istemem. Bir süre önce çöp adam çizimiyle yapılan ama bir o kadar da büyüleyici bir ödev yapılmıştı. Yani çizim yeteneğiniz olmasa bile, amaç öyle iyi bir ödev hazırlamak. Güzel çizimlerden etkilenmeyecek miyiz? Tabii etkileneceğiz, ama burada önemli olan ve asıl değerlendirilecek olan fikrin kendisi, yani yaratıcılıktır.

Her hangi bir yer seçebilirsiniz. Ve dediğim gibi, kurduğunuz koloniyi tanımlayan, kuruluş sebebini ve adını belirten bir de ödev yapmanız gerekiyor. Dediğim gibi, tarihi; İtalya'da veya eyaletlerde seçeceğiniz yeri konusunda son derece yaratıcı olabilirsiniz. Bu şehirlere dilediğiniz şeyi koyabilirsiniz ama ödevinizde bunu neden yaptığınızı açıklamanız gerekir. Örneğin, gerçekte öyle olmadığı halde, Anadolu'daki bir şehri beton yapılarla doldurabilirsiniz. Ama neden burada beton kullandığınıza dair bir açıklama getirmeniz gerekiyor. Gereçeleriniz de çılgınca olabilir; hatta ne kadar çılgın olsa o kadar iyi olur. Bu açıklamanızdan biz sizin imparatorluğun bu kısmında aslında beton kullanılmadığını bildiğinizi, ama aşağıdaki şu,şu nedenlerden dolayı burada beton kullandığınızı anlayacağız. Sanırım, burada yaratıcı yönünüzü keşfedebilirsiniz.

Kalan son beş altı dakikada size daha önce hazırlanan ödevlerden bazı örnekler göstermek istiyorum. Umarım gözünüzü korkutmam; sadece ilham almanız diye gösteriyorum. Mimarlık öğrencileri tarafından yapılmış; çizim anlamında çok iyi birkaç örnek var ama göreceğiniz gibi diğerleri gayet basit. Onları da, bu seçenek gözünüzü korkutmasın diye göstermek istiyorum. Bu bir limanda kurulmuş harika bir şehir. Rıhtımları görüyorsunuz. Depoların yanı sıra bir de Liman İşletmesi eklenmiş. Buradaki *cenaculae* gibi bazı yazım hataları var. Adını olasılıkla Livia'dan almış olan Livia Hamamı'nı görüyoruz. Bir kenarında tapınak olan şu harika foruma bakın. Ama bir nedenle forumun ortasında bir tetrapylon var. Bir şekilde yol üstünde ama buradakinin nereye açıldığından pek emin değilim; ama ilginç bir öge olmuş. Bir de, bir kenarında bu ilginç yuvarlak pazar yeri var. Değişik bir form. Gördüğünüz gibi, şehrin bu kısmı oldukça düzenli.

Bu Mimarlık Fakültesi'nden bir mimarlık öğrencisinin yaptığı çok sıradışı bir çizim, büyük bir plandı. Size, sadece yaratıcılık konusunda bir fikir vermesi için gösteriyorum. Şehrin adı Ultorium; adını tabii ki, Mars Ultor'dan almış. Burada bazı harika unsurlar görüyorsunuz; her biri tanımlanmış. Büyük bir tapınak, bir tetrapylon – bu projelerde tetrapylonlara hep bir hayranlık olmuştur – burada da bir grup yapı var, 7 bir Pazar yeri. Ben 6'yı çok sevdim, bu bir curia; Hiç yuvarlak curia görmemiştik ama bu kesinlikle harika, yuvarlak bir curia. Burada gördüğünüz bazilikaya açılıyor. Bu, Traianus zamanında inşa edilen, Severus zamanında da kullanılan bazilikalara çok benziyor. İlginç kama biçimli dükkanlar. Burada da nelerin mümkün olduğu konusunda bir fikir edinebilirsiniz.

Bir liman şehri daha ve bunu yapan bir mimarlık öğrencisi değil. Bu batık tiyatroya bayıldım. Burada limanın yanı sıra bir de denize batmakta olan bir tiyatro görüyoruz. Bu Flavius Dönemi'ne tarihlenen bir liman kenti. Yani koloninizi hangi dönemde, nerede kuracağınıza karar vermeniz gerekiyor. Bir başka örnek, sanırım aynı projeden. Bir Flavius bazilikası, Jupiter, Juno ve Minerva Tapınağı; yani bir Capitolium. Burada iki yanında zafer tanrıçası bulunan bir Titus heykeli. Yine aynı projeden; bu da şehrin kendisi; bir anfityatro. Bazilikası ve forumu var. Bir de sütunlu yol.

İtalya'da bir şehirde sütunlu yol yaparsanız, neden İtalya'da sütunlu bir yol yaptığınızı açıklamanız gerekir. Ama eğer şehir doğudaysa bu normaldir. Sanırım, yine aynı projeden bir Titus Thermae'si ve bir kütüphane. Ama taş tanımlanmış, bunu çok sevdim. Buradaki anfityatroda dünyanın farklı yerlerinden; Suriye'den, Ephesos'dan ithal taşlar kullanılmış. Aynı projeden bir tak, tepesinde zafer tanrıçası ve bir yazıt var. Sonra bir de zafer kapısı; arka planda da bir anfityatro.

Bu daha basit, ama ilginç bir örnektir. Küçük bir çeşme; kompozit başlıklar; yazım hatası olsa da kasetler; bir apsis; filozof olarak tasvir edilmiş Titus; üçlü teknesi olan girintili çıkıntılı bir havuz. Bu çok basit, pek orijinal de değil, ama yine de sevdim. Bu ev planı hangi evden esinlenmiş? Planını görmedik ama, aslında sınav sorularından biriydi.

Öğrenci: Mozaik.

Profesör Diana E.E. Kleiner: Mozaikli Atrium Evi. Hatırlayacaksınız, üstte girişi, atrium'u ve uçta da bazilika biçimli bir *oecus* vardı. Yani bu kopya bir plan, ama yine de sevdim. Sevmemin nedeni peristilli avludaki bu iki palmye ağacı. Bu koloninin nerede olduğunu unuttum, ama bu florayla ilintili bir yerdi sanırım.

Bir başka çok güzel örnek. Severus Dönemi'ne ait bir şehrin çok büyük bir planı. Örneğin Septimius Severus ve oğlu Caracalla'nın onuruna inşa edilmiş yapılar. Septimius Severus'un karısı astroloji ile yakından ilgileniyormuş ve burcuna dayanarak ona her günün nasıl geçeceğini söylüyormuş. Bu öğrenci de projesine gördüğümüz gibi, mistik Mithras Kültü'nü ve astrolojik simgeleri katmış; bir Mithras bahçesi var. Gerçekten çok güzel olmuş.

Bu da harikaydı. Bu öğrenci, içinde şehrin yeri konusunda ipuçları saklı bir tür define haritası bulunan bir kitap hazırlamış. Ve çok eski gibi görünmesini için de uğraşmış; sanırsınız Harrison Ford biraz önce bulmuş. Metin içine serpiştirilmiş bu harika planları görüyoruz; sonra bu basit ev planı ve harika, sanırım Üçüncü Stil duvar resimleri var.

Ve bu. Bu hala benim en sevdiğim ödev. Sanırım 80'li yılların başında, bu dersi vermeye başladığım ilk yıllarda, Petrus Greenburgius yani Peter Greenberg tarafından yapılmıştı. Ödevini elyazması formatında hazırlamıştı. O dönemde kitap değil, elyazmaları olduğunu gayet iyi biliyordu. O da sunumunu bir rulo halinde hazırladı. Kim bilir, bu metni yazmak için ne kadar çok uğraştı. Ama ödevini rulo yapıp güzel bir kurdela ile bağladığı elyazması şeklinde sundu. Ruloyu açınca şehir hakkında yazılmış bir metin buluyorsunuz. Yanlış hatırlamıyorsam kendisi bir mimar veya bir planlamacıydı ve imparatora ya da imparatoriçeye (yani bana) projesini sunuyordu.

Yani bana kurmak istediği şehrin projesini sunup, kurmasına izin verip vermeyeceği mi soruyordu. Metin içine bu harika çizimleri eklemişti. Yani demek istediğim bu konuda çok sayıda, harika ödev hazırlandı. Bu sadece onlardan biri. Umarım, bütün bunlar size biraz esin kaynağı olabilmıştır. Teşekkür ederim.

[transkript sonu]

[başa dön](#)